

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/137/137/97

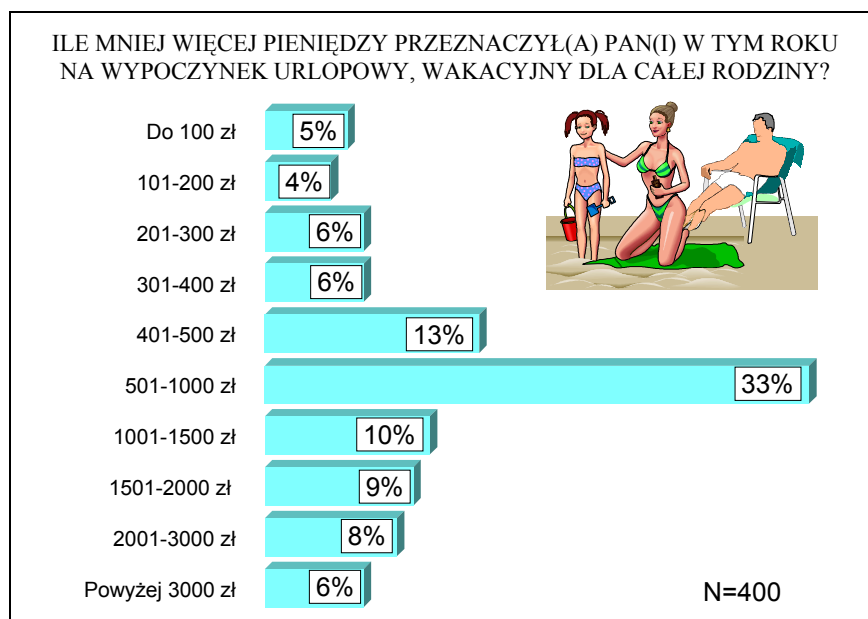
WAKACYJNY WYPOCZYNEK POLAKÓW

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, PAŹDZIERNIK '97

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- Co najmniej tydzień przeznaczył w tym roku na wypoczynek co czwarty (26%) dorosły Polak oraz niemal co drugi (47%) dorosły uczeń i student. Wakacje w tym wymiarze zapewniła wszystkim swoim dzieciom w wieku szkolnym co druga rodzina (47%), dwie piąte (39%) nie stworzyło jednak takich możliwości żadnemu dziecku. W ciągu ostatnich kilku lat odnotowujemy systematyczną poprawę w tym względzie zarówno wśród dorosłych, jak i uczniów.
- Tylko jedna trzecia ankietowanych (32%) przeznaczyła dodatkowe fundusze w budżecie rodzinnym na wakacje dla siebie i swojej rodziny.

- Do wakacyjnej pracy zarobkowej swoich dzieci przyznaje się 15% rodziców - najczęściej ci, którzy mają dzieci w szkole średniej (24%), znacznie rzadziej (9%) rodzice uczniów starszych klas szkoły podstawowej, sporadycznie (3%) - uczniów klas młodszych.
- Sondaż ujawnił silne zróżnicowanie szans na wypoczynek zarówno wśród dorosłych, jak i dzieci ze środowisk o różnym statusie społecznym i materialnym.

CBOS od sześciu lat systematycznie przeprowadza sondaże na temat wakacyjnego wypoczynku Polaków, w których tygodniowy wyjazd uznawany jest za swego rodzaju minimum wypoczynku niezbędne do regeneracji sił po całorocznej pracy lub nauce. W badaniu wrześniowym¹ interesowało nas między innymi, ile osób dorosłych, młodzieży i dzieci w wieku szkolnym odpoczywa latem przynajmniej w tak minimalnym wymiarze, a także - jakie w skali społecznej są wydatki Polaków na urlop rodziny i jakie szanse na wypoczynek mają badani wywodzący się z różnych środowisk.

ILU POLAKÓW WYPOCZYWAŁO LATEM?

Tego lata niemal trzy czwarte dorosłych Polaków nie wyjechało nawet na tygodniowy urlop. Prawie dwie piąte (39%) rodziców dzieci w wieku szkolnym również nie wysłało żadnej ze swoich pociech nawet na tak krótki wypoczynek, a co ósma rodzina (13%) zapewniła go jedynie niektórym z nich. Podobna sytuacja zaistniała wśród dorosłych już uczniów i studentów, spośród których niemal połowa 47% nie skorzystała tego lata z minimum wypoczynku².

Jedynie niespełna połowa (48%) rodziców zorganizowała co najmniej tygodniowy wypoczynek dla wszystkich swoich dzieci w wieku szkolnym, sami jednak wyjeżdżali na taki urlop znacznie rzadziej (28%), podobnie jak ogół respondentów (25%).

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia”(88), 24 - 29 września '97, reprezentatywna próba losowa dorosłych mieszkańców Polski (N=1170).

² Zob. tabele aneksowe.

Tabela 1

w procentach

Czy w tym roku wyjeżdżał(a) Pan(i) na co najmniej tygodniowy wypoczynek?	Wskazania respondentów według terminów badań					
	'92	'93	'94	'95	'96	'97
Nie i nie przewiduję w tym roku wyjazdu	79	77	78	76	73	71
Tak, w kraju	15	19	18	19	21	21
Tak, za granicę	3	3	2	3	3	3
Tak, zarówno w kraju, jak i za granicę	-	-	-	-	1	2
Dotychczas nie, ale planuję wyjazd jeszcze w tym roku	3	-	2	2	2	3

Tabela 2

w procentach

Czy w tym roku Pana(i) dziecko/dzieci w wieku szkolnym wyjechało(ły) na przynajmniej tygodniowy wypoczynek wakacyjny?	Wskazania respondentów według terminów badań				
	'93	'94	'95	'96	'97
Tak, wszystkie dzieci wyjeżdżały	37	45	43	40	48
Tak, ale nie wszystkie	8	13	8	14	13
Nie, wszystkie pozostały w domu	55	42	49	46	39

W skali społecznej minimum wypoczynku jest więc dobrem dostępnym jedynie dla jednej czwartej dorosłych Polaków oraz połowy dorosłych uczniów i studentów. W pełni korzystają z niego uczniowie jedynie z co drugiej rodziny mającej dzieci w wieku szkolnym.

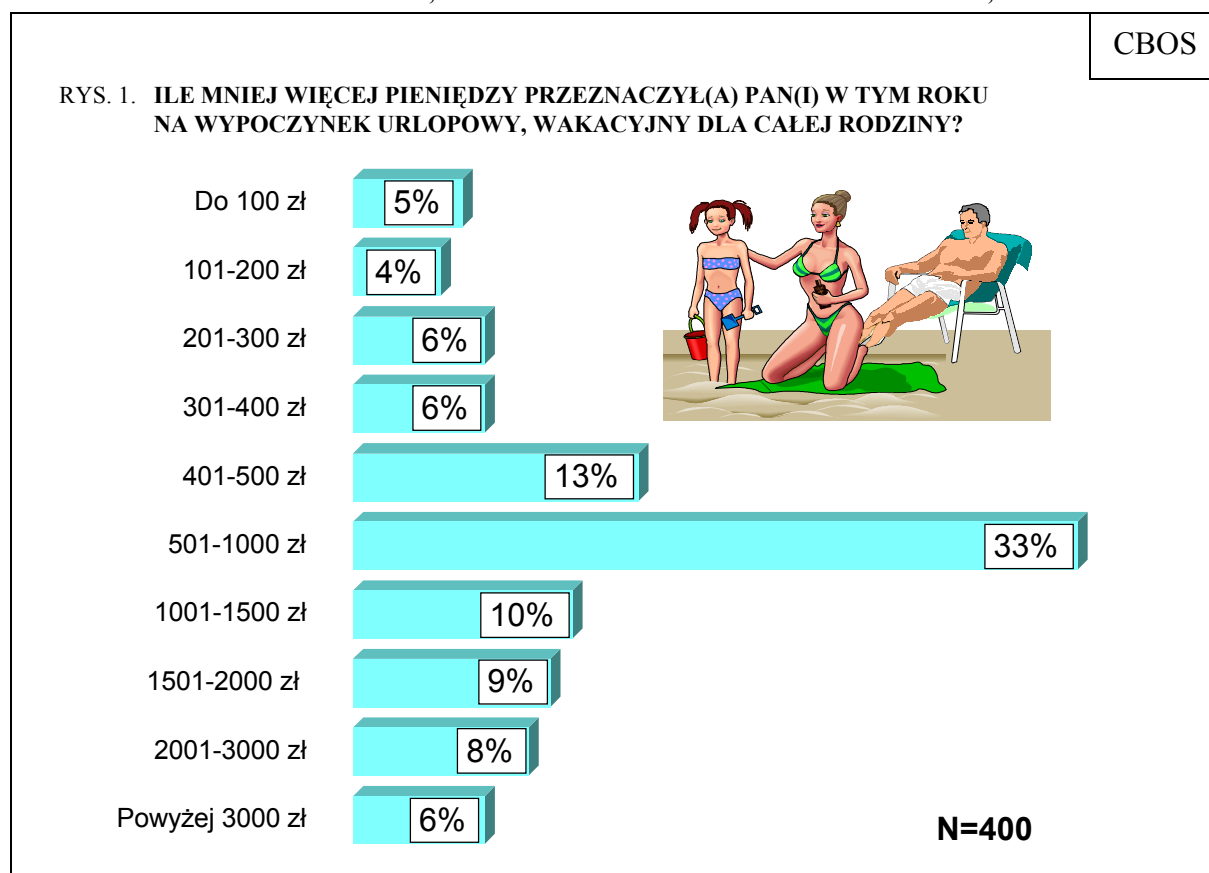
Trzeba jednak podkreślić, że z perspektywy sześciu lat odnotowujemy systematyczny spadek odsetka dorosłych, którzy nie wyjeżdżają na co najmniej tygodniowy wypoczynek (z 79% w roku '92 do 71% w bieżącym). W ostatnich pięciu latach wyraźnie maleje również odsetek rodzin, które nie zapewniają żadnemu ze swoich dzieci w wieku szkolnym minimum wypoczynku (z 55% w roku '93 do 39% w bieżącym). W porównaniu z rokiem ubiegłym nastąpił ponadto 8-punktowy wzrost liczby rodzin, które wysłały wszystkie swoje dzieci w wieku szkolnym na przynajmniej tygodniowy wyjazd wakacyjny.

Omówione tendencje mogą świadczyć o stopniowych przemianach stylu wypoczywania Polaków. Nasuwa się jednak pytanie o bariery utrudniające poprawę w tej dziedzinie. Wydaje się, że do najważniejszych z nich można zaliczyć bariery finansowe.

WYDATKI WAKACYJNE RODZIN

Dla uzyskania ogólnej orientacji w skali wydatków na wakacyjny wypoczynek poprosiliśmy badanych, którzy w tym roku ponieśli takie koszty, o określenie ich wysokości. Należy podkreślić, że większość respondentów (64%) nie deklarowała żadnych kosztów związanych z wypoczynkiem, tylko jedna trzecia (32%) przeznaczyła dodatkowe fundusze w budżecie rodzinnym na wakacje dla siebie i swojej rodziny.

ODPOWIEDZI RESPONDENTÓW, KTÓRZY PONIEŚLI WYDATKI NA CELE URLOPOWE, WAKACYJNE

O skali tegorocznych wydatków na wakacyjny wypoczynek polskiej rodziny świadczy fakt, że w kwocie 100 zł i niższej zmieściło się jedynie 5% osób, które ponieśli jakiegokolwiek koszty. Ponad jedna czwarta (29%) wydała już od 101 zł do 500 zł, a dla jednej trzeciej był to wydatek znacznie wyższy - od 501 zł do 1000 zł. Co trzeci badany z tej grupy przyznał się natomiast do kosztów powyżej 1000 zł. Średnia wydatków poniesionych przez rodziny na tegoroczny wypoczynek wyniosła 1306 zł.

Wysokość tej kwoty wyraźnie zależy od społecznego i materialnego położenia badanych - systematycznie rośnie wraz z wykształceniem, dochodami przypadającymi na członka rodziny, samooceną kondycji materialnej oraz wielkością miejsca zamieszkania. Respondenci najlepiej sytuowani wydali na wakacje rodziny czterokrotnie więcej (średnio 1966 zł) niż ci o najniższych dochodach (499 zł). Równie silne zróżnicowania odnotowujemy między wydatkami osób w skrajnych grupach wykształcenia (wyższe -1986 zł, podstawowe - 673 zł), nieco mniejsze między wydatkami mieszkańców największych miast (1948 zł) oraz wsi (929 zł). Należy ponadto pamiętać, że rodziny znajdujące się w gorszym położeniu społecznym - w których rodzice są gorzej wykształceni i uzyskują mniejsze dochody, a także mieszkają na wsi - są zazwyczaj bardziej liczne niż rodziny o wysokim statusie społecznym i materialnym, toteż odnotowane między nimi różnice w wydatkach nie oddają w pełni występującego w naszym społeczeństwie zróżnicowania szans na wakacyjny wypoczynek. Zróżnicowania te całkowicie ujawniają się natomiast przy analizie społecznych uwarunkowań tzw. minimum wypoczynku.

ZRÓŻNICOWANIE SZANS NA WYPOCZYNEK

Szanse na przynajmniej tygodniowy wyjazd urlopowy bardzo silnie wiążą się z położeniem społecznym i materialnym badanych wyznaczonym przez poziom kwalifikacji zawodowych, wykształcenia, dochodów, zadowolenia z własnej sytuacji materialnej, a także wielkość miejsca zamieszkania oraz wiek i czynniki losowe, typu renta czy bezrobocie.

Na co najmniej tygodniowy wypoczynek wyjechało w tym roku tylko 1% rolników, co jest zrozumiałe ze względu na rytm ich prac polowych, jedynie 6% rencistów, co można z kolei wytłumaczyć ich stanem zdrowia i gorszą sytuacją bytową, oraz 12% spośród osób powyżej 65 roku życia i 14% emerytów, co niewątpliwie wiąże się z ich wiekiem, słabszą kondycją fizyczną i finansową. Do najbardziej upośledzonych pod tym względem należą również robotnicy niewykwalifikowani, badani z podstawowym wykształceniem, najgorzej oceniający swoją sytuację materialną (w każdej z tych grup po 12% deklaruje wyjazd), a także osoby uzyskujące najniższe dochody (14%).

Tymczasem spośród badanych znajdujących się w najlepszym położeniu społecznym i materialnym minimum wypoczynku miało zapewnione znacznie więcej osób - prawie dwie trzecie (63%) kadry kierowniczej i inteligencji, ponad połowa (59%) badanych z wyższym wykształceniem oraz niemal połowa najlepiej sytuowanych (47%), mieszkańców największych miast (49%), uczniów i studentów (47%) oraz prywatnych przedsiębiorców (45%). Warto podkreślić, że przedstawiciele czterech ostatnich grup ponadto częściej niż inni zadeklarowali, że dotychczas nie wyjeżdżali, ale planują wyjazd jeszcze w tym roku. Dotyczy to 12% przedsiębiorców, 7% uczniów i studentów, 8% mieszkańców wielkich miast, 6% osób najlepiej sytuowanych.

Równie silnie zróżnicowane są **szanse wypoczynku dzieci w wieku szkolnym**. Należy podkreślić, że dokładnie odzwierciedlają one szanse rodziców, mimo że - ogólnie rzecz biorąc - uczniowie, niezależnie od tego, z jakich środowisk społecznych się wywodzą, znacznie częściej niż rodzice wyjeżdżają na przynajmniej tygodniowy wypoczynek.

Sytuację tę ilustruje poniższa tabela. Zestawiono w niej odsetki osób wypoczywających w tym roku co najmniej tydzień oraz tych, które nie miały takiego wypoczynku, w trzech grupach obejmujących ogół respondentów, rodziców dzieci w wieku szkolnym oraz uczniów. W odniesieniu do uczniów podano dwa wskaźniki - odsetek rodzin, które zapewniły co najmniej minimum wypoczynku wszystkim swoim dzieciom w wieku szkolnym (stanowią one 47% ogółu rodzin mających dzieci w tym wieku), oraz odsetek tych, które żadnemu dziecku nie stworzyły takiej możliwości (odpowiednio 39%). W zestawieniu pominięto rodziców, którzy tylko niektórym ze swoich dzieci umożliwili wyjazd na co najmniej tygodniowy wypoczynek (13%).

Przedstawione dane wskazują na bardzo silne zróżnicowanie szans wypoczynku uczniów wywodzących się z różnych środowisk społecznych oraz na wyraźne „dziedziczenie” tych szans po rodzicach.

Na przykład w rodzinach chłopskich wypoczywało latem jedynie 1% rodziców, jednocześnie tylko 18% rodziców wysłało na co najmniej tygodniowy wypoczynek wszystkie dzieci w wieku szkolnym, a 61% nie zapewniło tej możliwości żadnemu ze swoich dzieci.

Tabela 3

w procentach

Cechy położenia społecznego	Czy w tym roku wyjeżdżał(a) Pan(i) na co najmniej tygodniowy wypoczynek? Czy w tym roku Pana(i) dziecko/dzieci w wieku szkolnym wyjechało(ły) na co najmniej tygodniowy wypoczynek?					
	Tak			Nie		
	Ogół badanych	Rodzice uczniów	Wszystkie dzieci	Ogół badanych	Rodzice uczniów	Żadne dziecko
Ogółem	25	28	47	71	69	39
Wykształcenie						
Podstawowe	12	10	23	87	90	64
Zasadnicze zawodowe	18	18	40	79	79	47
Średnie	34	38	62	61	57	23
Wyższe	59	62	73	36	34	13
Grupa społeczno-zawodowa						
Kadra kierownicza i inteligencja	63	61	77	33	34	10
Prywatni przedsiębiorcy	45	46	72	43	42	9
Pracownicy umysłowi niższego szczebla	43	50	69	53	49	22
Pracownicy fizyczno-umysłowi	27	24	60	67	71	33
Robotnicy wykwalifikowani	23	17	44	75	81	45
Robotnicy niewykwalifikowani	12	11	31	86	85	53
Rolnicy	1	1	18	99	99	61
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 200 zł	15	12	21	84	87	59
201 - 325 zł	14	20	41	83	77	48
326 - 449 zł	22	32	62	75	67	23
450 - 599 zł	35	46	70	62	49	22
Powyżej 599 zł	47	64	80	47	29	12
Ocena swoich warunków materialnych						
Złe	12	14	31	86	85	54
Średnie	23	28	46	74	68	39
Dobre	43	47	73	52	49	16
Miejsce zamieszkania						
Wieś	12	14	26	87	86	60
Miasto do 20 tys.	24	27	49	76	73	34
- od 21 do 100 tys.	30	34	60	66	62	28
- od 101 do 500 tys.	35	36	57	58	60	27
- 501 tys. i więcej mieszkańców	49	56	81	43	32	9

Podobną, choć mniej drastyczną, sytuację odnotowano wśród ogółu mieszkańców wsi (odpowiednio: 14%, 26% i 60%), a także wśród osób z wykształceniem podstawowym (odpowiednio: 10%, 23% i 64%) oraz w rodzinach najgorzej sytuowanych (odpowiednio: 12%, 21% i 59%) i tych, w których rodzic jest rencistą (odpowiednio: 9%, 30% i 51%) lub pozostaje bezrobotny (odpowiednio: 16%, 27% i 62%).

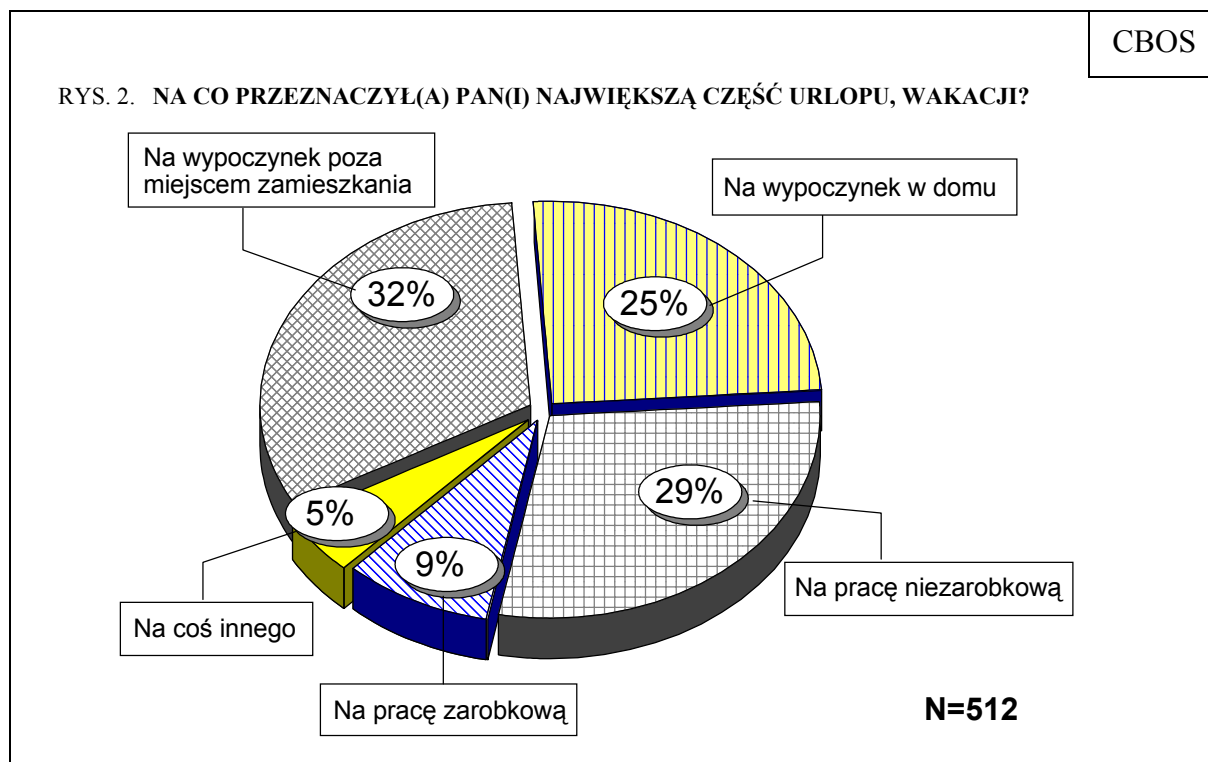
Znacznie większe szanse wypoczynku mają natomiast rodzice i dzieci ze środowisk kadry kierowniczej i inteligencji, spośród których na co najmniej tygodniowy wypoczynek wyjechało 61% rodziców, a 77% z nich zapewniło taki wyjazd wszystkim swoim dzieciom i tylko 10% nie wysłało żadnego dziecka na wakacje. Podobnie kształtuje się sytuacja wśród osób z wyższym wykształceniem (odpowiednio: 62%, 73% i 13%), także najlepiej sytuowanych (64%, 80% i 12%) i mieszkańców wielkich miast (odpowiednio: 56%, 81% i 9%). Do wyraźnie uprzywilejowanych pod tym względem należą też środowiska prywatnych przedsiębiorców, wśród których 46% rodziców już wypoczywało, 12% planowało wypoczynek jeszcze w tym roku, 72% zapewniło wypoczynek wszystkim dzieciom, a tylko 9% nie wysłało żadnego z nich na wakacje.

Jak wynika z ostatniego sondażu - w polskim społeczeństwie zróżnicowanie szans wypoczynku uczniów wywodzących się z różnych środowisk społecznych współwystępuje z równie silnym zróżnicowaniem ich szans edukacyjnych³.

STYLE WYPOCZYWANIA

O jakości wypoczynku decyduje także sposób, w jaki spędzamy czas przeznaczony na ten cel. Zapytaliśmy o to zarówno osoby aktywne zawodowo, które miały w tym roku urlop (pomijając rolników, którzy w przeważającej większości nie wypoczywają latem), jak i dorosłych uczniów i studentów.

³ Por. komunikat CBOS „Wydatki rodziców na edukację dzieci w wieku szkolnym”, październik '97.

W tym roku jedna trzecia badanych z omawianej grupy wypoczywała poza miejscem zamieszkania, co można uznać za najkorzystniejszą formę regeneracji sił, a jedna czwarta - w domu (25%). Niemal dwie piąte przeznaczyło jednak przeważającą część urlopu na pracę, przede wszystkim niezarobkową (29%), a w znacznie mniejszym zakresie - zarobkową (9%).

Styl spędzania urlopu wyraźnie zależy od położenia społecznego i materialnego badanych. Osoby znajdujące się w najlepszej sytuacji materialnej, najlepiej sytuowane, legitymujące się wyższym wykształceniem i najwyższymi kwalifikacjami zawodowymi (kadra kierownicza i inteligencja, pracownicy umysłowi) wypoczywały przede wszystkim poza miejscem zamieszkania, rzadziej w domu. Praca niezarobkowa absorbowowała je w stosunkowo niewielkim stopniu (około 20%), zarobkowa zaś - zupełnie sporadycznie.

Na tym tle specyficzny styl reprezentują prywatni przedsiębiorcy, którzy wprawdzie również przede wszystkim wypoczywali poza miejscem zamieszkania, ale już zupełnie sporadycznie w domu (7%). W porównaniu z innymi wyjątkowo rzadko (11%) pracowali niezarobkowo, natomiast najczęściej ze wszystkich (28%) zajmowali się w czasie urlopu pracą zarobkową.

Inaczej spędzili największą część swojego urlopu badani znajdujący się w gorszym położeniu społecznym i materialnym - żyjący w najtrudniejszych warunkach, uzyskujący niskie dochody w przeliczeniu na członka rodziny, legitymujący się jednak wykształceniem zasadniczym zawodowym, robotnicy wykwalifikowani i pracownicy fizyczno-umysłowi, zamieszkali na wsi i w małych miastach. Charakterystyczne jest dla nich to, że okres urlopowy spożytkowali przede wszystkim na pracę niezarobkową - remonty, naprawy w swoim gospodarstwie domowym, u rodziny lub znajomych. Częściej również wypoczywali w domu niż poza miejscem zamieszkania. Praca zarobkowa absorbowała ich w różnym stopniu - częściej zajmowali się nią w czasie urlopu badani z wykształceniem zasadniczym zawodowym (15%), osiągający niskie, ale nie najniższe dochody (13%) niż pozostali badani (około 7%).

Wyróżnia się także grupa badanych, którzy największą część urlopu spędzili przede wszystkim na domowym wypoczynku, rzadziej wyjeżdżali poza miejsce zamieszkania. Różni ich natomiast stosunek do pracy - osoby z wykształceniem podstawowym, robotnicy niewykwalifikowani częściej pracowali niezarobkowo niż zarobkowo, natomiast dorosłych uczniów i studentów - którzy również należą do tej grupy - oba rodzaje pracy zajmowały równie często (po 18%).

Styl spędzania urlopu zależy także od płci. Większość kobiet, które miały w tym roku urlop, przeznaczyła go przede wszystkim na wypoczynek (66%) - zarówno poza domem (34%), jak i w domu (32%). Pracą, głównie niezarobkową, zajmowała się ponad jedna czwarta z nich (29%). Mężczyźni natomiast rzadziej niż kobiety wypoczywali (49%) - i był to wypoczynek głównie poza domem (31%), znacznie częściej zaś pracowali (47%).

Sposób wypoczywania Polaków zależy więc od rozmaitych cech położenia społecznego - zarówno od płci, jak i od rodzaju kwalifikacji zawodowych, poziomu wykształcenia czy wielkości miejsca zamieszkania, jednak zdecydowanie najsilniej i najbardziej systematycznie kształtuje go poziom materialny rodziny mierzony wysokością dochodów przypadających na jednego jej członka.

Tabela 4

w procentach

Dochody na jedną osobę w rodzinie	Na co przeznaczył(a) Pan(i) największą część urlopu? N = 512						
	Na wypoczynek			Na pracę			Na coś innego
	Ogółem	poza domem	w domu	Ogółem	niezarobkową	zarobkową	
Poniżej 200 zł	40	14	26	61	54	7	0
201 - 325 zł	42	14	28	50	37	13	7
326 - 449 zł	51	27	24	40	31	9	9
450 - 599 zł	66	44	22	31	23	8	3
Powyżej 599 zł	72	53	19	20	17	3	7

W grupie osób najgorzej sytuowanych większość (61%) przeznaczyła swój tegoroczny urlop przede wszystkim na pracę - głównie niezarobkową, jedynie dwie piąte (40%) z nich odpoczywało, zresztą najczęściej w domu (26%). Im lepsza kondycja materialna badanych, tym większy wśród nich odsetek wypoczywających w czasie urlopu - głównie poza miejscem zamieszkania, i tym mniejszy tych, którzy pracowali.

Spośród osób najlepiej sytuowanych niemal trzy czwarte (72%) rzeczywiście wypoczywało - najczęściej poza domem (53%), pracował natomiast - i to głównie niezarobkowo - tylko co piąty badany z tej grupy.

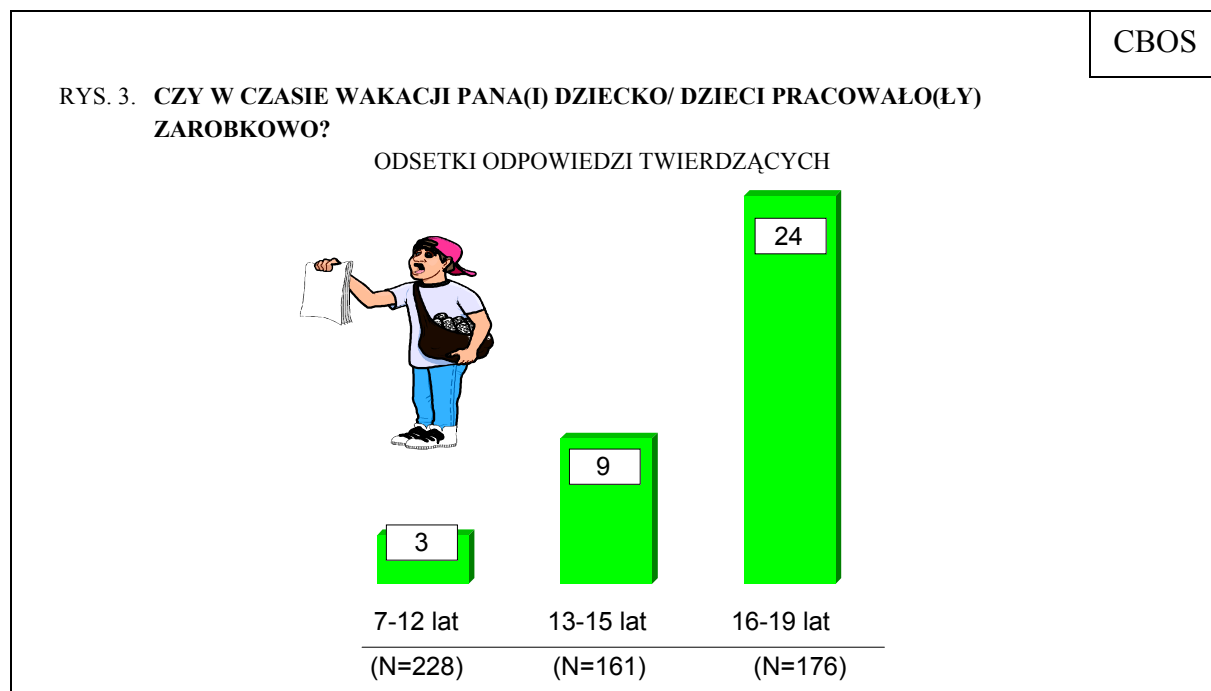
Tak więc w naszym społeczeństwie również szanse na dobry wypoczynek są bardzo silnie zróżnicowane - i choć styl wypoczynku zależy głównie od warunków materialnych ludzi, pozostaje on również pod wpływem innych cech ich położenia społecznego. Przykładem tego są choćby prywatni przedsiębiorcy, którzy mimo stosunkowo dobrej sytuacji materialnej znacznie częściej niż inni w czasie urlopu pracowali zarobkowo, co wiąże się ze specyfiką ich sytuacji zawodowej. Natomiast niewątpliwie częściej niż inni wybierali oni szczególnie atrakcyjne formy wypoczynku - co piąty (19%) z nich spędził bowiem urlop za granicą, podczas gdy wśród ogółu badanych tylko co dwudziesty (5%).

Ogólnie rzecz biorąc, na zagraniczne wojaże częściej niż inni mogli pozwolić sobie w tym roku badani z wyższym wykształceniem (15%), kadra kierownicza i inteligencja (13%), osoby najlepiej sytuowane (13%), także dorośli uczniowie i studenci (14%) oraz mieszkańcy wielkich miast (14%). Nie miał takich szans żaden rolnik i robotnik

niewykwalifikowany, również inne grupy badanych znajdujących się w gorszym położeniu społecznym korzystały z tej możliwości zupełnie sporadycznie - za granicę wyjechało spośród nich zaledwie 1% - 2%.

WAKACYJNA PRACA ZAROBKOWA UCZNIÓW

Znacznie mniej możemy powiedzieć o jakości wypoczynku uczniów, wiemy jedynie, jaka część rodzin i z jakich środowisk zapewniła swoim dzieciom przynajmniej tygodniowy wypoczynek poza domem. Spróbujmy więc oszacować zakres wakacyjnej pracy zarobkowej dzieci w wieku szkolnym. Zadeklarowało ją 15% rodziców - najczęściej ci, którzy mają dzieci w szkole średniej (24%)⁴. Znacznie rzadziej przyznają się do pracy zarobkowej swoich dzieci rodzice uczniów starszych klas szkoły podstawowej (9%), sporadycznie zaś (3%) - uczniów klas młodszych.

Należy podkreślić, że jest to jedynie próba oszacowania skali zjawiska wakacyjnej pracy zarobkowej uczniów oparta na informacjach uzyskanych od rodziców. Co najmniej

⁴ Spośród ankietowanych dorosłych uczniów i studentów 18% zadeklarowało, że największą część wakacji przeznaczyci na pracę zarobkową.

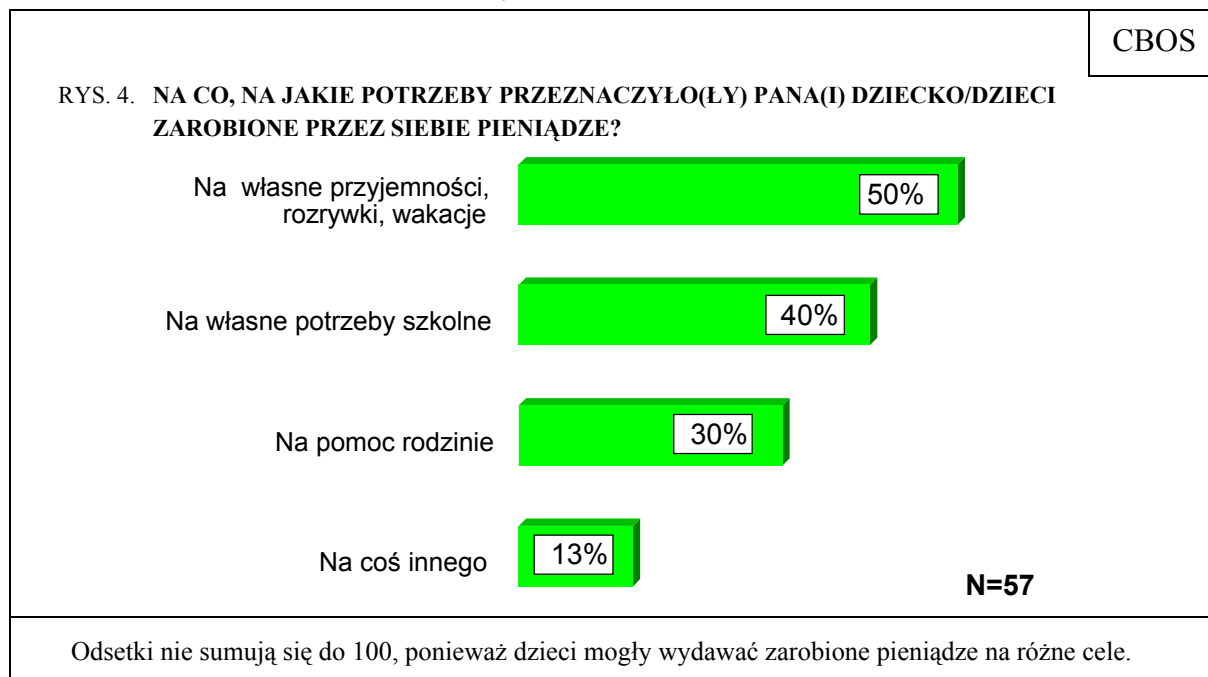
z dwóch powodów dane te mogą być niepełne - przede wszystkim rodzice mogą nie wiedzieć o sposobie spędzania czasu przez swoje dzieci, ponadto zaś mogą nie chcieć ujawnić prawdy. Z badań⁵ przeprowadzonych wcześniej wynikało bowiem, że zarobkowa praca uczniów szkół podstawowych przez większość społeczeństwa nie jest aprobowana, ponadto w ostatnich latach dezaprobata ta wyraźnie się nasila, wzrasta też odsetek osób nie akceptujących wakacyjnej pracy zarobkowej młodzieży ze szkół średnich (mimo że zdecydowana większość społeczeństwa daje na nią przyzwolenie). W tej sytuacji można przypuszczać, że nasze szacunki są zaniżone, szczególnie w odniesieniu do pracy zarobkowej uczniów szkół podstawowych.

Ze względu na małą liczbę respondentów (57 osób), którzy przyznali się do pracy swoich dzieci, trudno też rzetelnie odpowiedzieć na pytanie, z jakich głównie środowisk pochodzą dzieci pracujące zarobkowo. Na podstawie istniejących danych można jedynie sądzić, że najrzadziej w czasie wakacji pracowały zarobkowo dzieci prywatnych przedsiębiorców (3%), gospodyń domowych (4%), osób o najwyższych dochodach (8%), mieszkańców wielkich miast (5%) - co może się wiązać z lepszym położeniem materialnym ich rodzin. Równie niski odsetek dzieci pracujących zarobkowo z rodzin osób bezrobotnych (9%), zamieszkałych w małych miastach (8%) może natomiast wynikać z braku ofert pracy w tych środowiskach. Ogólnie rzecz biorąc, odsetek pracujących dzieci jest stosunkowo niski w grupie rodziców określających swoje warunki materialne jako dobre (10%), wyraźnie wyższy natomiast (22%) wśród osób niezadowolonych ze swojej kondycji materialnej.

O tym, że niezaspokojenie podstawowych potrzeb może motywować do pracy zarobkowej dzieci z rodzin słabszych materialnie, świadczy także struktura wydatków uczniów, którzy w czasie wakacji pracowali zarobkowo. Z relacji rodziców wynika bowiem, że zarobione pieniądze dzieci w znacznej mierze przeznaczyły na pomoc rodzinie (30%) i na potrzeby szkolne (40%), choć własne przyjemności, rozrywki i cele wakacyjne znalazły się, oczywiście, na pierwszym miejscu (50%).

⁵ Por. komunikat CBOS „Plany wakacyjne”, czerwiec '97.

ODPOWIEDZI RODZICÓW UCZNIÓW, KTÓRZY PRACOWALI ZAROBKOWO W CZASIE WAKACJI

Nie można jednak pominąć faktu, że na pracę zarobkową przeznaczyły część swoich wakacji nie tylko dzieci rolników (21%) czy robotników niewykwalifikowanych (19%), osób z podstawowym wykształceniem (20%), rencistów (17%), osób źle oceniających swoje warunki materialne (22%) - a więc pochodzące z rodzin gorzej sytuowanych, ale także dzieci kadry kierowniczej i inteligencji (22%) oraz pracowników umysłowych (18%), z rodzin żyjących w średnich warunkach materialnych (o dochodach 326 zł - 449 zł na jedną osobę). Prawdopodobnie dzieci z tych środowisk również mają nie wszystkie potrzeby w pełni zaspokojone. Niewykluczone też, że są one bardziej podatne na wzory panujące w zachodnich społeczeństwach, gdzie młodzież usamodzielnia się znacznie wcześniej niż w Polsce.

Warto także ukazać pozorną zależność między wiekiem rodziców a pracą zarobkową uczniów. Okazuje się, że wyjątkowo rzadko (4%) pracowały dzieci młodych rodziców (w wieku do 34 lat), w przeciwieństwie do rodziców w średnim wieku, spośród których niemal co czwarty (22%) przyznał się do pracy zarobkowej swoich dzieci. Związek ten wynika z faktu, że młodszy rodzice mają głównie małe dzieci w wieku nie predestynującym do pracy zarobkowej, starsi natomiast częściej są rodzicami młodzieży w wieku szkoły średniej, spośród której jedna czwarta zarobkuje w czasie wakacji.

W celu uprawomocnienia powyższych szacunków i wyjaśnień należy jednak przeprowadzić badania specjalnie ukierunkowane na zjawisko pracy zarobkowej dzieci i młodzieży.

★

★

★

Co najmniej tygodniowy wyjazd na urlop lub wakacje - uznany za minimum wypoczynku niezbędnego do regeneracji sił po całorocznej pracy lub nauce - był w tym roku dostępny jedynie dla jednej czwartej dorosłych Polaków oraz prawie połowy dorosłych uczniów i studentów. W pełni korzystali z niego uczniowie z co drugiej rodziny mającej dzieci w wieku szkolnym, co ósma rodzina (13%) mogła zapewnić go tylko niektórym ze swoich dzieci, a dwie piąte nie stworzyło takich możliwości żadnemu dziecku.

Z perspektywy sześciu lat odnotowujemy jednak systematyczny spadek odsetka dorosłych, którzy nie wyjeżdżają nawet na tygodniowy wypoczynek, wyraźnie maleje również odsetek rodzin, które nie zapewniają żadnemu ze swoich dzieci w wieku szkolnym minimum wypoczynku. W porównaniu z rokiem ubiegłym nastąpił ponadto 8-punktowy wzrost liczby rodzin, które wysłały wszystkie swoje dzieci w wieku szkolnym na przynajmniej tygodniowy wyjazd wakacyjny. Poprawa w tym względzie wiąże się niewątpliwie ze wzrostem stopy życiowej znacznej części społeczeństwa.

Niemniej jednak szanse na wypoczynek zarówno dorosłych, jak i dzieci ze środowisk o różnym statusie społecznym i materialnym są w naszym społeczeństwie bardzo silnie zróżnicowane.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. piłskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. wrocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Ile mniej więcej pieniędzy przeznaczył(a) Pan(i) w tym roku na wypoczynek urlopowy, wakacyjny dla całej rodziny?

	Średnia w zł	Liczba osób
Ogółem	1305.550	400
Płeć		
Mężczyźni	1416.106	196
Kobiety	1199.513	204
Wiek		
do 24 lat	814.409	58
25-34	1584.461	82
35-44	1260.744	113
45-54	1462.362	92
55-64	1445.365	29
65 lat i więcej	1015.784	27
Miejsce zamieszkania		
Wieś	929.190	72
Miasto do 20 tys.	1075.243	54
od 21 do 100 tys.	1136.500	92
101-500 tys.	1393.134	111
501 tys.i więcej mieszk.	1948.229	71
Region		
Północny	1079.373	44
Zachodni	1264.132	49
Środkowozachodni	1006.521	61
Środkowy	1541.337	87
Wschodni	1271.626	33
Południowo-wschodni	1112.367	48
Południowo-zachodni	1573.900	76
Wysztalcenie		
Podstawowe	673.040	60
Zasadnicze zawodowe	951.738	90
Średnie	1359.839	161
Wyższe	1986.076	89
Grupa społ.-zaw. pracujący		
Kadra kier.,inteligencja	1522.195	72
Prac.umysł.niż.szczębla	1151.093	66
Pracownicy fiz.- umysł.	1027.753	28
Robotnicy wykwalifikowani	885.701	54
Robotnicy niewykwalifik.	924.143	12
Rolnicy	477.092	10
Prywatni przedsiębiorcy	3153.123	38
Bierni zawodowo		
Renciści	669.692	16
Emeryci	1169.812	34
Uczniowie i studenci	889.562	27
Bezrobotni	629.610	19
Gospodynie domowe i inni	1622.179	23
Pracujący poza rolnictwem		
Sfera budżetowa	1253.946	88
Sektor państwowy	1053.772	62
Sektor prywatny	1820.749	118
Spółdzielczość	989.933	13
Dochody na jedną osobę		
Poniżej 200 zł	498.506	45
201 - 325	865.969	46
326 - 449	1054.481	69
450 - 599	1179.502	85
Powyżej 599 zł	1965.789	100
Ocena własnych war. mater.		
Złe	739.509	50
Średnie	1026.600	173
Dobre	1740.162	177
Udział w prakt. religijnych		
Kilka razy w tygodniu	1125.643	18
Raz w tygodniu	1099.624	177
Kilka razy w miesiącu	1181.875	66
Kilka razy w roku	1613.354	91
W ogóle nie uczestniczy	1612.755	46
Poglądy polityczne		
Lewica	1165.294	85
Centrum	1123.678	106
Prawica	1578.392	169
Trudno powiedzieć	938.182	39

Tabela 2. Na co przeznaczył(a) Pan(i) największą część urlopu (wakacji)? 1 - Na wypoczynek w domu; 2 - Na wypoczynek poza miejscem zamieszkania; 3 - Na pracę niezarobkową - remont, naprawy itp. u siebie, rodziny, znajomych; 4 - Na pracę zarobkową; 5 - Jeszcze na coś innego

	(%)					Liczba osób
	1	2	3	4	5	
Ogółem	25	32	29	9	5	512
Płeć						
Mężczyźni	18	31	35	12	5	267
Kobiety	32	34	22	7	5	245
Wiek						
do 24 lat	30	39	12	18	2	95
25-34	22	32	35	10	2	130
35-44	23	27	36	7	7	163
45-54	24	34	30	6	6	105
55-64	35	42	11	5	7	18
Miejsce zamieszkania						
Wieś	25	11	46	11	6	141
Miasto do 20 tys.	25	26	39	9	1	70
od 21 do 100 tys.	26	43	22	5	5	116
101-500 tys.	27	40	15	14	3	121
501 tys.i więcej mieszk.	15	52	18	7	8	64
Region						
Północny	42	23	11	15	9	56
Zachodni	18	34	38	8	2	53
Środkowozachodni	29	25	28	13	5	82
Środkowy	20	37	30	8	5	89
Wschodni	20	27	36	12	4	50
Południowo-wschodni	18	38	34	8	2	83
Południowo-zachodni	26	37	27	5	5	99
Wykształcenie						
Podstawowe	33	27	26	11	4	80
Zasadnicze zawodowe	24	17	40	15	4	138
Średnie	22	36	28	9	6	204
Wyższe	24	53	18	1	4	90
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	30	46	19	1	3	91
Prac.umysł.niż.szczębla	19	41	30	5	5	102
Pracownicy fiz.- umysł.	25	21	37	7	10	48
Robotnicy wykwalifikowani	21	20	47	8	4	122
Robotnicy niewykwalifik.	44	16	21	11	8	40
Prywatni przedsiębiorcy	7	49	11	28	5	50
Bierni zawodowo						
Uczniowie i studenci	34	28	18	18	3	57
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	27	32	32	4	6	142
Sektor państwowy	19	37	37	4	4	100
Sektor prywatny	23	34	24	15	4	197
Spółdzielczość	5	25	47	5	18	18
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 200 zł	26	14	54	7	0	62
201 - 325	28	14	37	13	7	89
326 - 449	24	27	31	9	9	99
450 - 599	22	44	23	8	3	94
Powyżej 599 zł	19	53	17	3	7	89
Ocena własnych war. mater.						
Złe	28	20	36	8	8	97
Średnie	25	26	36	10	2	225
Dobre	23	46	16	9	6	190
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	23	30	19	18	10	22
Raz w tygodniu	26	25	36	8	5	254
Kilka razy w miesiącu	27	40	21	10	2	77
Kilka razy w roku	20	37	29	11	3	106
W ogóle nie uczestniczy	26	45	12	7	10	51
Poglądy polityczne						
Lewica	18	42	28	9	3	91
Centrum	29	23	27	15	6	165
Prawica	19	38	31	7	5	198
Trudno powiedzieć	39	25	30	4	3	58

Tabela 3. Czy w czasie wakacji Pana(i) dziecko/dzieci pracowało(ły) zarobkowo?

	(%)		
	Nie	Tak	Liczba osób
Ogółem	85	15	387
Płeć			
Mężczyźni	86	14	190
Kobiety	84	16	197
Wiek			
do 24 lat	100	0	2
25-34	96	4	80
35-44	85	15	201
45-54	78	22	86
55-64	84	16	16
65 lat i więcej	0	100	2
Miejsce zamieszkania			
Wieś	83	17	139
Miasto do 20 tys.	92	8	56
od 21 do 100 tys.	82	18	73
101-500 tys.	84	16	86
501 tys.i więcej mieszk.	95	5	33
Region			
Północny	74	26	41
Zachodni	88	12	49
Środkowozachodni	87	13	65
Środkowy	88	12	55
Wschodni	75	25	43
Południowo-wschodni	89	11	62
Południowo-zachodni	89	11	74
Wykształcenie			
Podstawowe	80	20	77
Zasadnicze zawodowe	90	10	137
Średnie	84	16	132
Wyższe	84	16	42
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	78	22	38
Prac.umysł.niż.szczebla	82	18	58
Pracownicy fiz.- umysł.	88	12	24
Robotnicy wykwalifikowani	88	12	63
Robotnicy niewykwalifik.	81	19	23
Rolnicy	79	21	44
Prywatni przedsiębiorcy	97	3	35
Bierni zawodowo			
Renciści	83	17	34
Emeryci	55	45	7
Bezrobotni	91	9	32
Gospodynie domowe i inni	96	4	27
Pracujący poza rolnictwem			
Sfera budżetowa	86	14	69
Sektor państwowy	79	21	57
Sektor prywatny	89	11	115
Spółdzielczość	77	23	12
Dochody na jedną osobę			
Poniżej 200 zł	86	14	109
201 - 325	86	14	74
326 - 449	78	22	71
450 - 599	86	14	57
Powyżej 599 zł	92	8	32
Ocena własnych war. mater.			
Złe	78	22	120
Średnie	88	12	178
Dobre	90	10	88
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	94	6	13
Raz w tygodniu	85	15	204
Kilka razy w miesiącu	87	13	63
Kilka razy w roku	84	16	82
W ogóle nie uczestniczy	81	19	23
Poglądy polityczne			
Lewica	79	21	73
Centrum	83	17	109
Prawica	89	11	142
Trudno powiedzieć	87	13	63